

YMCHWIL GYMDEITHASOL RHIF: 61/2017
DYDDIAD CYHOEDDI 05/10/2017

Gwerthuso Tai Gofal Ychwanegol Yng Nghymru

Crynodeb Gweithredol

1. Nodau ac amcanion yr ymchwil

- 1.1 Mae tai gofal ychwanegol yn elfen bwysig o'r ymdrechion i amrywio darpariaeth tai a chynnig mwy o ddewis i bobl hŷn. Rhwng 2009 a 2011 darparodd Llywodraeth Cymru gyllid penodedig i gefnogi twf darpariaeth gofal ychwanegol. Wedyn, daeth y gwaith o ddatblygu tai gofal ychwanegol yn rhan o drefniadau Grant Tai Cymdeithasol (GTC) ehangach. Fel rhan o hyn, gwelwyd awdurdodau lleol yn defnyddio eu cyllid o Brif Raglen GTC i ariannu cynlluniau gofal ychwanegol. Mae darparwyr a/neu ddatblygwyr hefyd wedi ceisio mathau eraill o fuddsoddiad cyfalaf cyhoeddus a phreifat er mwyn cefnogi'r gwaith o ddatblygu gofal ychwanegol.
- 1.2 Mae'r adroddiad hwn yn cyflwyno canfyddiadau'r gwerthusiad o'r sector tai gofal ychwanegol yng Nghymru. Rhydd asesiad annibynnol cynhwysfawr o rôl y sector yn y gwaith o helpu i lywio trafodaeth am y rôl y dylai gofal ychwanegol ei chwarae wrth gyflawni'r weledigaeth strategol ar dai i bobl hŷn yng Nghymru a llywio penderfyniadau buddsoddi yn y dyfodol. Amcanion bras y gwerthusiad oedd:
 - archwilio strategaethau awdurdodau lleol i ddiwallu anghenion tai pobl hŷn a rôl gofal ychwanegol yn hyn o beth yn y dyfodol
 - cyfrifo costeffeithiolrwydd gofal ychwanegol yng Nghymru o ran costau adeiladu a datblygu, yn ogystal â chostau gofal

- ymchwilio i'r ffordd y caiff cynlluniau gofal ychwanegol eu defnyddio gan breswylwyr a'r gymuned

1.3 Defnyddiodd yr astudiaeth hon y diffiniad gweithredol canlynol o ofal ychwanegol:

- mae tai gofal ychwanegol yn cynnig amgylchedd lle mae gofal a chymorth wrth law, ond lle gellir parhau i fyw'n annibynnol cymaint â phosibl
- mae'n darparu tai sy'n cynnig llety hunangynhwysol i'w rentu/rhannu ecwiti/perchen arno'n gyfan gwbl ynghyd â chyfleusterau cymunol
- mae gwasanaethau gofal a chymorth ar gael gan dîm a leolir ar y safle 24 awr y dydd
- gall preswylwyr brynu gwasanaethau (gan gynnwys gofal a chymorth) naill ai'n uniongyrchol oddi wrth y darparwr gofal ychwanegol neu o rywle arall os dymunant
- mae 'gofal' yn cyfeirio at yr help uniongyrchol a gaiff person hŷn gan ofalwr cofrestredig. Gallai hyn gynnwys cymorth i fynd i'r gwely, codi o'r gwely, ymolchi a gwisgo, a help gyda materion meddygol lle nad oes angen gweithiwr meddygol proffesiynol hyfforddedig.

2. Methodoleg

- 2.1 Cafodd tîm o Ganolfan Ymchwil Economaidd a Chymdeithasol Ranbarthol Prifysgol Sheffield Hallam ei gomisiynu yn 2016 gan Lywodraeth Cymru i werthuso gofal ychwanegol, gan ganolbwyntio ar ffurf a chwmpas darpariaeth, bywyd mewn tai gofal ychwanegol a materion cost ac effeithiolrwydd. Canolbwyntiodd y gwerthusiad ar dair elfen allweddol o weithgarwch. Cafodd yr holl waith maes ei gynnal yn 2016.
- 2.2 (i) Tanlinellodd *adolygiad o lenyddiaeth* y prif feysydd dealltwriaeth a dysgu o'r sail dystiolaeth oedd ar gael. Daeth i'r amlwg yn fuan mai nifer gymharol brin o astudiaethau sydd wedi mynd ati i gynnal dadansoddiad manwl o rôl, swyddogaeth a chyfraniad tai gofal ychwanegol yng Nghymru. Felly, cafodd yr adolygiad ei ehangu i ystyried tystiolaeth o bob cwr o'r DU a allai ddarparu dysgu sy'n berthnasol i gyd-destun Cymru. Yn arbennig, canolbwyntiwyd ar goladu sail dystiolaeth a allai helpu. Cafodd rhestr hir o dystiolaeth berthnasol ei chreu, a gafodd ei sgrinio cyn ei hadolygu er mwyn pennu cadernid a dilysrwydd canfyddiadau.
- 2.3 (ii) Canolbwyntiodd *Dadansoddiad Meintiol* ar gasglu, coladu a dadansoddi data meintiol sylfaenol ac eilaidd. Roedd yn cynnwys pedwar gweithgaredd allweddol: coladu a dadansoddi setiau data eilaidd a gweinyddol er mwyn llunio trosolwg o ddarpariaeth gofal

ychwanegol ledled Cymru, o fewn is-ranbarthau ac ar lefel awdurdod lleol; arolygon ar-lein o awdurdodau lleol, darparwyr cymdeithasol cofrestredig a chynlluniau gofal ychwanegol ynghylch darpariaeth leol (ymatebodd y 22 o awdurdodau lleol, 29 o'r 34 o gymdeithasau tai sy'n rhan o'r sector Gofal Ychwanegol a 35 o'r 47 o gynlluniau gofal ychwanegol); dadansoddi cyflenwad a galw ar gyfer tai pobl hŷn arbenigol; a chyfrifo costeffeithlonrwydd Gofal Ychwanegol.

- 2.4 (iii) Canolbwyntiodd *Dadansoddiad Astudiaeth Achos* ar archwilio rôl tai gofal ychwanegol o fewn strategaethau tai lleol, barn a safbwyntiau am ddarpariaeth gyfredol a darpariaeth yn y dyfodol, a barn a phrofiadau preswylwyr cynlluniau gofal ychwanegol. Canolbwyntiwyd ar chwe ardal awdurdod lleol a oedd yn astudiaethau achos. O fewn pob un, aeth y tîm gwerthuso ati i goladu ac adolygu tystiolaeth ddogfennol berthnasol; cyfwelwyd â hyd at 10 o randdeiliaid allweddol; ac ymgysylltwyd â thros 80 o breswylwyr gofal ychwanegol.

3. Canfyddiadau allweddol

Tai Gofal Ychwanegol yng Nghymru

- 3.1 Mae'r sector gofal ychwanegol wedi tyfu'n sylweddol dros y 10 mlynedd diwethaf ac erbyn hyn mae cynllun ar waith neu'n cael ei ddatblygu ym mhob ardal awdurdod lleol. Bu cyllid GTC gan Lywodraeth Cymru yn bwysig wrth yrru'r twf hwn. Datblygwyd tri chwarter o'r holl gynlluniau ers i Lywodraeth Cymru gyhoeddi canllawiau a darparu cyllid wedi'i neilltuo i gefnogi'r gwaith o ddatblygu cynlluniau gofal ychwanegol yn 2006. Cafodd y mwyafrif helaeth o gynlluniau a adeiladwyd dros y 10 mlynedd diwethaf fuddsoddiad GTC.
- 3.2 Datblygwyd y mwyafrif helaeth (95 y cant) o gynlluniau gofal ychwanegol gan landlordiaid cymdeithasol ac maent yn darparu tai i'w rhentu. Fodd bynnag, roedd llawer o'u preswylwyr yn berchennog ddeiliaid gynt. O fewn y 47 o gynlluniau gofal ychwanegol yng Nghymru (yn 2016) amcangyfrifir bod 2,065 o unedau annedd, sef 44 o unedau fesul cynllun ar gyfartaledd. Mae cynlluniau unigol yn amrywio mewn maint o 10 i 105 o unedau, ond mae gan y rhan fwyaf (31 o gynlluniau) rhwng 35 a 54 o unedau. Mae gan bob uned naill ai un neu ddwy ystafell wely.
- 3.3 Cofnododd y 34 o gynlluniau a ymatebodd i arolwg ar-lein fod cyfanswm o 1,589 o breswylwyr, sef 47 o breswylwyr fesul cynllun ar gyfartaledd, neu 1.09 preswilydd fesul annedd. Yn nhermau'r 47 o gynlluniau dan sylw, mae hyn yn awgrymu bod nifer amcangyfrifedig o 2,265 o bobl yn byw mewn gofal ychwanegol yng Nghymru ar hyn o bryd. Mae cynlluniau gofal ychwanegol yn darparu llety i bobl hŷn o oedrannau gwahanol ac ag anghenion gofal a chymorth amrywiol, er bod canfyddiadau'r arolwg yn nodi bod crynodiad o bobl o grwpiau oedran hŷn o fewn poblogaeth preswylwyr gofal

ychwanegol; roedd dwy ran o dair o breswylwyr yn 75 oed a throsodd. Roedd bron i ddwy ran o dair o holl breswylwyr gofal ychwanegol yn fenywod. Nododd rheolwyr cynlluniau fod gan 54 y cant o breswylwyr anghenion cymorth, fel yr angen am gymorth ymarferol i lanhau, tacluso neu siopa. Nodwyd bod gan hanner y preswylwyr anghenion gofal, fel help i ymolchi neu fynd i'r gwely neu godi o'r gwely. Nodwyd nad oedd gan un o bob pum preswylydd (19 y cant) unrhyw anghenion gofal na chymorth.

- 3.4 Roedd rhenti cyfartalog lefel cynllun am y flwyddyn 2016/17 yn amrywio'n sylweddol o £68.65 i £197.72 yr wythnos, ond mae lefelau rhent mewn dwy ran o dair (30) o gynlluniau yn gostwng rhwng £100 a £150 yr wythnos. Mae rhenti wythnosol cyfartalog unedau un ystafell wely yn amrywio o £68.65 i £191.13, ac mewn unedau dwy ystafell wely o £74.74 i £204.47. Roedd taliadau gwasanaeth cyfartalog lefel cynllun yn amrywio o £35 i £153 ar gyfer eiddo un ystafell wely (£88 ar gyfartaledd ar gyfer pob cynllun) ac o £35 i £209 ar gyfer eiddo dwy ystafell wely (£96 ar gyfartaledd). Nodwyd bod taliadau gwasanaeth yn cwmpasu'r canlynol: gwresogi a goleuo'r ardaloedd cymunol; glanhau ffenestri; garddio; cynnal a chadw cyfarpar; a chyfleusterau larwm. Yn y rhan fwyaf o gynlluniau, roedd y tâl hefyd yn cwmpasu glanhau ardaloedd cymunol, cost rheolwr y cynllun, taliadau dŵr cymunol a disodli cyfarpar.
- 3.5 Nododd y mwyafrif helaeth o gynlluniau eu bod yn cynnig gofal personol ar y safle ynghyd â choginio a pharatoi prydau bwyd. Nododd lleiafrif bach eu bod yn cynnig gofal nyrsio a gofal iechyd ar y safle. Nododd ychydig dan hanner y cynlluniau eu bod yn darparu cyfleusterau a gynlluniwyd i gefnogi pobl hŷn ag anghenion penodol. Mae pob cynllun yn darparu lolfâ gymunol ac mae llawer yn darparu gwasanaeth golchi dillad, ystafell trin gwallt, ystafell i westeion ac ardal fwyta gymunol.

Galw am Ofal Ychwanegol

- 3.6 Cytunodd y rhan fwyaf o awdurdodau lleol, cymdeithasau tai a rheolwyr cynlluniau gofal ychwanegol fod y galw am ofal ychwanegol yn drech na'r hyn sydd ar gael. Fodd bynnag, mae'r dadansoddiad o alw wedi tueddu i fod yn gyfyngedig i werthuso rhestrau aros, sy'n mesur galw mewn ffordd annibynadwy. Ychydig iawn a wyddwn ar hyn o bryd am y galw am ofal ychwanegol o ran perchenogaeth lawn neu berchenogaeth a rennir. Cynhaliwyd adolygiadau amrywiol o ofal ychwanegol gan awdurdodau lleol a chymdeithasau tai, sy'n darparu peth gwybodaeth ddefnyddiol. Fodd bynnag, prin y mae'r adolygiadau hyn wedi defnyddio methodolegau gwerthuso manwl gywir neu geisio asesu costeffeithiolrwydd neu gynnal dadansoddiad cost a budd.
- 3.7 Caiff dealltwriaeth bellach o'r galw am ofal ychwanegol ei meithrin drwy ddata ar anghenion iechyd a gofal cymdeithasol pobl hŷn, sy'n awgrymu y byddai gofal ychwanegol yn opsiwn tai perthnasol a phriodol i nifer sylweddol o bobl hŷn, o ystyried nifer y problemau iechyd ac anabledau hirdymor a nifer y materion symudedd a

hunanofal. Nid yw'n ymddangos bod daearyddiaeth anghenion ar sail nifer y problemau iechyd a symudedd hirdymor yn gyson â darparu cynlluniau gofal ychwanegol ledled Cymru.

3.8 Mae rhagamcanion galw sy'n seiliedig ar amrywiaeth o wahanol gyfraddau cyffredinrwydd yn awgrymu bod galw yn drech na'r tai gofal ychwanegol sydd ar gael ledled Cymru. Mae'r bwlch hwn yn debygol o dyfu o ystyried y disgwylir i nifer y bobl hŷn gynyddu'n sylweddol yn y dyfodol. Ymhlith y pwyntiau allweddol i'w nodi mae'r canlynol

- Ledled Cymru caiff 3.3 uned eu cyflenwi fesul 1,000 o bobl 65 oed neu'n hŷn.
- Cyfradd cyffredinrwydd yr ardaloedd awdurdod lleol yn y pump uchaf oedd 6.8 uned fesul 1,000 o bobl 65 oed neu'n hŷn. Os tybir bod y gyfradd hon yn cynrychioli'r gyfradd cyffredinrwydd ofynnol ledled Cymru, amcangyfrifir bod galw am 4,224 o unedau. Byddai hyn yn golygu bod 2,159 yn llai o unedau nag sydd eu hangen ar hyn o bryd.
- Cyfradd cyffredinrwydd Lloegr oedd 4.4 uned fesul 1,000 o bobl 65 oed neu drosodd. Os tybir bod y gyfradd hon yn cynrychioli'r gyfradd cyffredinrwydd ofynnol ledled Cymru, mae angen 2,749 o unedau ar hyn o bryd. Mae hyn yn golygu bod 684 yn llai o unedau nag sydd eu hangen ar hyn o bryd.

3.9 Ni fwriedir i'r rhagamcanion hyn nodi sawl uned newydd o dai gofal ychwanegol sydd angen eu datblygu. Mae'n fwy cynhyrchiol ystyried y rhagamcanion hyn yn amcangyfrif o'r galw am y cyfuniad penodol o lety priodol i oedran a chymorth a gofal a ddarperir gan dai gofal ychwanegol. Gellir bodloni'r galw hwn drwy wahanol fathau o ddarpariaeth (anghenion cyffredinol ac arbenigol), nid o reidrwydd i gyd drwy'r sector gofal ychwanegol. Bydd y trywydd a ddilynnir yn dibynnu ar benderfyniadau strategol llywodraeth leol a llywodraeth ganolog ynghylch sut i ddarparu ar gyfer pobl hŷn.

Datblygu Gofal Ychwanegol

3.10 Un sbardun allweddol ymhlith awdurdodau lleol dros annog datblygu gofal ychwanegol yn eu hardal oedd ymateb i heriau poblogaeth sy'n heneiddio a helpu i ddiwallu anghenion tai pobl hŷn drwy gynyddu dewis, gwella ansawdd tai a chynnal annibyniaeth. Hefyd nodwyd bod potensial tai gofal ychwanegol i gyflawni arbedion iechyd a gofal cymdeithasol yn gymhelliant pwysig gan hanner yr holl awdurdodau lleol a thros hanner y cymdeithasau tai.

3.11 Nododd naw o'r 22 o awdurdodau lleol nad ydynt yn datblygu nac yn annog datblygu cynlluniau gofal ychwanegol. Mae hyn yn nodedig o ystyried bod y dystiolaeth sydd ar gael yn dangos bod bwlch rhwng cyflenwad a galw. Ymddengys mai un rheswm dros hyn yw'r heriau a wynebwr gan awdurdodau lleol a chymdeithasau tai i ddatblygu a

gweithredu cynlluniau newydd. Yn allweddol yn hyn oedd problemau cyllid (cyfalaf a referniw). Nododd deg o awdurdodau lleol y byddai gwaith datblygu yn dechrau neu y byddai cynlluniau gofal ychwanegol newydd yn cael eu cyflwyno yn eu hardal yn y ddwy flynedd nesaf.

- 3.12 Darparu tai anghenion cyffredinol a nodwyd fwyaf fel blaenoriaeth i awdurdodau lleol pan ofynnwyd am gynyddu darpariaeth i ddiwallu anghenion pobl hŷn yn eu hardal. Hefyd, ychydig iawn o gymdeithasau tai a gredai fod darparu tai arbenigol i bobl hŷn yn flaenoriaeth. Fodd bynnag, mae mwyafrif (12 o 22) o awdurdodau lleol yn disgwyl gweld cynnydd mewn darpariaeth gofal ychwanegol yn eu hardal dros y pum mlynedd nesaf. Disgwylir i'r rhan helaeth o'r ddarpariaeth newydd hon fod ar gael i'w rhentu yn hytrach na fel perchenogaeth a rennir neu berchen-ddeiliadaeth, gan adlewyrchu diffyg diddordeb ymddangosiadol darparwyr preifat i ddatblygu cynlluniau gofal ychwanegol yng Nghymru. Cydnabuwyd bod arian cyhoeddus yn hanfodol er mwyn datblygu cynlluniau gofal ychwanegol yn y dyfodol, ond cododd mwyafrif o awdurdodau lleol, cymdeithasau tai a rheolwyr cynlluniau gofal ychwanegol bryderon am argaeledd arian o'r fath yn y dyfodol. Er bod tystiolaeth bod nifer fach o awdurdodau lleol yn edrych ar ffyrdd creadigol o ategu grant tai cymdeithasol ag arian o ffynonellau cyhoeddus eraill (er enghraifft, rhaglen Lleoedd Llewyrchus Llawn Addewid), roedd yn glir mai neilltuo Grant Tai Cymdeithasol i gefnogi'r gwaith o ddatblygu tai gofal ychwanegol fu'r ffordd fwyaf effeithiol o yrru twf darpariaeth gofal ychwanegol. Heb GTC wedi'i neilltuo, y dystiolaeth o'r rhan fwyaf o awdurdodau lleol astudiaeth achos oedd bod datblygu gofal ychwanegol ymhellach yn annhebygol.

Darparu Gofal Ychwanegol

Roedd consensws cyffredinol ymhlith sectorau (tai, gofal cymdeithasol ac iechyd) a darparwyr fod gofal ychwanegol yn rhan bwysig o'r ymdrechion lleol i ymateb i heriau poblogaeth sy'n heneiddio a chynyddu'r dewis, gwella'r amodau byw a galluogi pobl hŷn i barhau i fod yn annibynnol. Nodwyd bod twf y sector gofal ychwanegol wedi helpu i leihau nifer y bobl hŷn sy'n byw mewn gofal preswyl, cyflawni arbedion iechyd a gofal cymdeithasol, helpu i gyflawni'r Ddeddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant, a chynnig dewis amgen i dai gwarchod, y nodwyd weithiau bod angen iddynt gael eu hadnewyddu neu eu bod yn cael eu datgomiynu. Roedd tystiolaeth o'r chwe astudiaeth achos fod cydfuddiant mewn gofal ychwanegol wedi helpu i ddatblygu partneriaethau cynhyrchiol rhwng tai a gofal cymdeithasol, er, yn y rhan fwyaf o ardaloedd astudiaeth achos, nodwyd bod Awdurdodau Iechyd yn gweithio mewn partneriaeth i raddau llai. Roedd rhai cynlluniau wedi'u hintegreiddio'n dda yn y gymuned leol, gydag aelodau'r gymuned ehangach yn defnyddio cyfleusterau yn y cynllun a phreswylwyr cynlluniau yn defnyddio gwasanaethau a chyfleusterau yn yr ardal ehangach.

- 3.13 Nododd swyddogion strategaethau tai fod ardaloedd cymunol yn cynyddu costau datblygu, a dywedwyd y byddai wedi bod yn well defnyddio'r gofod fel unedau annedd. I'r gwrthwyneb, nododd preswylwyr, rheolwyr cynlluniau a rheolwyr gofal ar y safle fod ardaloedd cymunol a gwasanaethau ar y safle (yn arbennig bwytai ar y safle) yn elfen bwysig o fodel tai gofal ychwanegol a'u bod yn cael eu defnyddio'n dda. Daeth dau ffactor i'r amlwg fel rhai pwysig wrth bennu'r defnydd o ardaloedd cymunol a gwasanaethau ar y safle. Yn gyntaf, argaeledd staff i drefnu a hyrwyddo gweithgareddau. Mewn rhai cynlluniau, nodwyd bod llai o staff wedi cyfyngu ar allu staff i drefnu gweithgareddau. Yn ail, preswylwyr sy'n barod i drefnu gweithgareddau cymunedol.
- 3.14 Nododd y rhan fwyaf o reolwyr gofal ychwanegol (88 y cant) eu bod wedi cymryd camau i daro cydbwysedd rhwng gwahanol anghenion preswylwyr eu cynllun. Dull cyffredin a nodwyd oedd ceisio cynnal cydbwysedd teg o breswylwyr ag anghenion gofal isel, canolig ac uchel. Esboniodd nifer o ymatebwyr mai'r nod oedd paru anghenion gofal preswylwyr ag adnoddau staffio a nifer yr oriau gofal sydd ar gael. Cynhaliwyd y cydbwysedd hwn drwy'r broses ddyrannu, gydag anghenion gofal preswylwyr presennol a darpar breswylwyr yn cael eu hasesu gan wasanaethau cymdeithasol.
- 3.15 Codwyd rhai pryderon am ddyfodol cyllid refeniw, heriau'n ymwneud â chostau gweithredol ac, o ganlyniad i hynny, ddichonoldeb y model gofal ychwanegol. Tanlinellwyd bod ansicrwydd ynghylch y cap ar Lwfans Tai Lleol yn bryder allweddol, gan godi cwestiynau am fforddiadwyedd tai gofal ychwanegol i breswylwyr yn y dyfodol. Roedd rhai awdurdodau lleol a chymdeithasau tai yn ailgwmpasu'r amrywiaeth o wasanaethau a lefel y gofal a chymorth a ddarparwyd gan gynlluniau gofal ychwanegol (tra'n ceisio cynnal prif nodweddion gofal ychwanegol), yn ogystal ag archwilio opsiynau amgen (cost is) i ddiwallu anghenion tai a chymorth pobl hŷn, gan gynnwys tai dynodedig i oedran â chymorth fel y bo'r angen a darpariaeth 'aros yn yr unfan' gwell.

Darparu Gofal Ychwanegol

- 3.16 Roedd profiadau preswylwyr o fyw mewn gofal ychwanegol yn gadarnhaol iawn. Roedd preswylwyr yn gwerthfawrogi annibyniaeth gofal ychwanegol, ond gan groesawu diogelwch a diogeledd byw o fewn cynllun. Tawelwyd meddyliau drwy gael gofal a chymorth fel y bo angen. Nodwyd lefelau uchel o foddhad â'r llety, a chafwyd sylwadau cadarnhaol ynghylch safonau dylunio a hygyrchedd, a oedd yn ei gwneud yn haws i bobl fyw eu bywydau bob dydd. Nodwyd bod cyfleusterau cymunol yn rhoi cyfleoedd i breswylwyr ryngweithio, a oedd yn cael ei werthfawrogi ganddynt. Y consensws cyffredinol oedd bod gofal ychwanegol yn opsiwn tai fforddiadwy, er bod peth dryswch ynghylch pa wasanaethau a gwmpaswyd gan y tâl gwasanaeth. Roedd llawer o

breswylwyr yn cymharu gofal ychwanegol yn ffafriol â thai gwarchod a gofal preswyl.

- 3.17 Nodwyd rhai pryderon a meysydd i'w gwella. Roedd y rhain yn amrywio o un cynllun i'r llall, ond roeddent yn cynnwys pryderon am leoliad cynlluniau a phroblemau hygyrchedd, a allai ei gwneud yn anos cael gafael ar wasanaethau, amwynderau a rhyngweithio â gweddill y gymuned. Cododd rhai preswylwyr bryderon am ddiffyg cyfleusterau cymunol. Roedd a wnelo pryderon am ofal a chymorth â chylchdroad staff ac anawsterau meithrin cydberthynas â gofalwyr wedyn.

Costau Gofal Ychwanegol

- 3.18 Roedd cyfanswm cost datblygu 41 o gynlluniau gofal ychwanegol a ymatebodd i'r arolwg ychydig dros £347,371,000 (ar sail prisiau 2015 gan ddefnyddio datchwyddwyr CDG). Mae hyn yn awgrymu mai'r gost gyfartalog (h.y. y gosteffeithlonrwydd) oedd £8,472,000. O'r cyfanswm cost £18,562,000 (5 y cant) oedd cost tir a £281,499,000 (81 y cant) oedd cost gwaith; gan gynnwys 3 y cant sef cost annormaleddau (costau nad ydynt yn rhan o waith datblygu arferol). Mae cymharu cyfanswm cost datblygu'r 41 o gynlluniau â nifer yr unedau, nifer y gwelyau a'r ardal a ddarperir yn datgelu'r canlynol: y gost fesul uned oedd £179,600; y gost fesul ystafell wely oedd £119,700; a'r gost fesul metr sgwâr oedd £1,600. Ariannodd Grant Tai Cymdeithasol (GTC) 55 y cant o gyfanswm cost datblygu'r 41 o gynlluniau gofal ychwanegol. Ariannodd cyllid preifat 41 y cant o'r gost a chyfrannodd arian cyhoeddus arall y 4 y cant oedd yn weddill.

4. Argymhellion

- 4.1 **Argymhelliad 1:** Egluro rôl darpariaeth arbenigol (gan gynnwys gofal ychwanegol) wrth ddiwallu anghenion tai poblogaeth sy'n heneiddio. Mae angen i awdurdodau lleol feddu ar ddealltwriaeth glir o anghenion tai pobl hŷn a darpariaeth leol tai a chymorth arbenigol er mwyn cynllunio'n strategol a chydweithio i sicrhau y gall pobl hŷn gael gafael ar dai priodol a fforddiadwy.
- 4.2 **Argymhelliad 2:** Mae cymhorthdal cyhoeddus yn hanfodol i dwf y sector gofal ychwanegol yn y dyfodol. Mae twf y sector yn y dyfodol yn debygol o ddibynnu ar gymhorthdal cyhoeddus, o ystyried diffyg diddordeb ymddangosiadol darparwyr preifat yn y gwaith o ddatblygu cynlluniau gofal ychwanegol mewn llawer o ardaloedd awdurdod lleol a phryderon cymdeithasau tai ynghylch dichonoldeb datblygiadau newydd. Mewn ymateb, gallai Llywodraeth Cymru ystyried neilltuo cyfran o Grant Tai Cymdeithasol (GTC) i gefnogi twf pellach y sector. Serch hynny, bydd angen i awdurdodau lleol ddatblygu modelau cyllid creadigol sy'n ategu GTC â chyllid rhaglenni tai, adfywio ac adnewyddu eraill.

- 4.3 **Argymhelliad 3:** Rheoli ansicrwydd cyllid refeniw a hyrwyddo darpariaeth greadigol. Mae cyllid refeniw yn ystyriaeth allweddol wrth arfarnu dichonoldeb cynlluniau newydd a chynnal gweithrediad cynlluniau presennol. Mae llifau cyllid wedi dod dan bwysau cynyddol yn y blynyddoedd diwethaf. Mae'r ansicrwydd hwn yn tanseilio hyder yn y model gofal ychwanegol, gan effeithio ar barodrwydd rhai awdurdodau lleol a chymdeithasau tai i geisio datblygiadau newydd a gwneud i rai cynlluniau ailgwmpasu'r amrywiaeth o wasanaethau a ddarperir.
- 4.4 **Argymhelliad 4:** Dylai datblygiadau newydd ddilyn arfer da dylunio. Mae'n bwysig bod cynlluniau yn cynnig mynediad hawdd i breswylwyr i'r gymuned leol ac amwynderau cysylltiedig fel siopau, cyfleusterau hamdden a gwasanaethau meddygol er mwyn helpu i atal preswylwyr rhag teimlo'n ynysig. Gall lleoli cynlluniau yn y gymuned leol hefyd hwyluso'r defnydd o gyfleusterau a gwasanaethau ar y safle gan bobl eraill a galluogi'r cynllun i gyflawni ei botensial fel ased cymunedol.

Elaine Batty, Mike Foden, Stephen Green, Lindsey McCarthy, David Robinson and Ian Wilson
Y Ganolfan Ymchwil Economaidd a Chymdeithasol Ranbarthol
gyda
Prifysgol Sheffield Hallam

Adroddiad ymchwil llawn – dyfyniad: E. Batty, M. Foden, S. Green, L. McCarthy, D. Robinson & I. Wilson. (2017). *Gwerthuso Tai Gofal Ychwanegol yng Nghymru*. Caerdydd: Llywodraeth Cymru, GSR adroddiad rhif 61/2017.

Ar gael yn: <http://gov.wales/statistics-and-research/evaluation-extra-care/?lang=cy>

Mae'r safbwyntiau a fynegwyd yn yr adroddiad hwn yn perthyn i'r ymchwilwyr ac nid a reidrwydd Llywodraeth Cymru

I gael rhagor o wybodaeth, cysylltwch â:
Lucie Griffiths
Yr Is-adran Ymchwil Gymdeithasol a Gwybodaeth
Gwasanaethau Gwybodaeth a Dadansoddi
Llywodraeth Cymru
Parc Cathays
Caerdydd
CF10 3NQ

E-bost: Lucie.Griffiths@llyw.cymru

OGL © Hawlfraint y Goron ISBN digidol 978-1-78859-595-7